

אז מהו הייחוד הפלסטיני?

הוא פוליטי. הוא מתבטא בתוכן מיוחד ובפטרות אחת.

סיכסוך קטן

להבה גדולה

האם בתקופה שקדמה ל-1935 היה גוף צבאי מרכזי שניהל את פעולות הפלסטינים?

לא היה קיים מעשה צבאי שיטתי. ברוב המיקרים היו אלה התפרצויות של המון שחש דחף כתוצאה מהסתה, מתיסכולים, או מהצטברות של גורמים כאלה. המון שי הוטה לצאת לפירע ולהכות ביהודים. בשנת 1920, במהלך חגיגות נבימוסה, שולח המון חוגג שבא מכל רחבי מרכז ארץ-ישראל. די היה בשניים-שלושה נאומים משל-הבים, כדי שתחל התפרצות נגד היהודים. מה עוד, שב התפרצות הזאת היה ברור לפועלים בירושלים שבעיר לא היה כוח צבאי בריטי שימנע אותם. כי ראש המטה של צבא הכיבוש הבריטי, וטרס סילור, רצה שהיהודים ייסעו, כדי להוכיח את עצמת ההתנגדות להצהרת בלפור. בחודש מאי 1921, ביפו, היו אירגונים פלסטינים מילי-טאנטים שניסו להוכיח עד כמה גדולה התנגדות הערבים להצהרת בלפור, ויש סימנים שהיה או איזה אירגון-סגן אבל קשה לדעת בוודאות מוחלטת. אני מטיל ספק.

רעיון האוטואמניפיציה

הפלסטינים נולד בשנות החמישים

אם הם יתכוננו את התפרעות האחד-במא, אבל הרקע לכך הוכן, וכאשר החלה הסערה, בסיכסוך שפרץ בין שתי הפגנות של היהודים וסמה ערבים נקלעו לאמצעו. היה די בגסרור הזה כדי לשלמה את האווירה שהיתה מופנה.

מה היו הגורמים לפרעות 1929?

היתה הסתה דתית רצינית מאד, בעניין קדושי הר איסלם בירושלים. לערבים היה ברור שהיהודים מנסים לשנות את הסטאטוס-קו ברחבת התפילה שלפני הכותל המערבי. ניסיון זה הוצג עליידי חאג' אמין אל-חוסייני כצעד ראשון בניסיון ארוך ושיטתי להשתלט על הר הבית כולו. הדבר הזה נתפס הייטב עליידי הציבור הערבי. הר-בית המיסגדים שלו היה, במשך השנים שקדמו, מרכז לפעולות שיקום ולהאדרת שם — כך שגם כאן היה די במעט ניצוצות. התנגדות לאישוקלה של היהודים, הפגנה של אנשי ביתר, די היה בהם כדי שסיכסוך קטן יהפוך להבה גדולה. זאת היתה, בעצם, פרשה אחת גדולה של כל מיני מעשים טרובקאטיביים מצד המופתי, כדי שהיהודים יתרגזו. הוא היה מעוניין שתהיה התפרצות סביב הר מיסגדים הללו. הם היו הסמל הטוב ביותר לכך סביבו את הציבור הערבי, סמל קונקרטי שהיה מוכן להמון העם. אחר-כך, ההתפרצויות הגדולות כנגד היהודים בר חברון ובצפת, מקומות שמושביהם היו הפחות-אקטיוויים בתנועה הלאומית הפלסטינית, נעשו על רקע של תעמולה כזאת — הגנת קדושי האיסלם בארץ, משני מרכזים אלה של קהילות מוסלמיות שמרניות יצא המון שפרע ביהודים — שבאופן תיאורטי היו צריכים להיות האחרונים להיפגע. הם לא היו בני היישוב החדש, לא ציונים, אלא בני היישוב הישן, שלפחות בחברון גילו עמדה אנטי-ציונית ברורה, כדרכם של האורתודוקסים היהודים באותה הר תקופה.

שמירה על

המוסלמיות

מה היו הגורמים שהביאו להתרחשויות האלימות של שנת 1936?

מצד אחד החל המיזחה-התכונן עולה על דרך של עצמאות. עיראק, סוריה ולבנון, ערביה-סעודית, וגם מצר-ריים, ערביי ארץ-ישראל ראו שמסכב כולם הולכים לקראת עצמאות ואילו הם נסוגים לאחור, כיוון שבמקביל להתקדמות לעצמאות בארצות הסובבות, גדל בארץ-ישראל הבית הלאומי היהודי, קדם עור וגידים — הפך ממילים למציאות. אחרי המשבר הכלכלי בארץ, בשנים 1928-1926, היתה התנועת, והחל מהשנים 1930-31, זעם עליית ה-נאצים לשלטון, גבר הדחף היהודי לצאת מאירופה. הגבלת ההגירה לארצות-הברית והמשבר הכלכלי העולמי באותה תקופה, שהביא ארצות רבות לסגור את שעריהן בפני הגירה יצרו דחף עצום של יהודים לצאת מאירופה. ממדי העליה היהודית לארץ-ישראל גדלו. כן הגיע לארץ הון יהודי, חלק מרוכזים של יהודי גרמניה, לסיכנות היהודית היו משאבים גדולים יותר — אחרי איחוד של שנת 1929 עם האלמנטים הלא-ציוניים שבין יהודי ארצות-הברית — ובעזרתם ניתן היה לקלוט בארץ את העליה היהודית. הערבים ראו לפתע, שאם בשנת 1931 היו בארץ 175 אלף יהודים, הרי שבשנת 1935 היו כבר למעלה מ-400 אלף. העליה גדלה מ-5 אלפים יהודים ב-1931 ל-60 אלף יהודים בשנת 1935. העליה לוותה גם בתנופת בנייה גדולה ובהתרחבות טריטוריאלית וכלכלית. כך שבשנת 1936 ליוותה את ערביי ארץ-ישראל התחושה שאם הם לא ינקטו מייד בצעדים דראסטיים בלתי-יהודיים, הרי שהם ייפכו תוך 10 שנים למיעוט בארץ-ישראל.

האם לוותה תחושה זו בהתארגנות פוליטית מוגדרת?

המיסגרת הפוליטית הישנות התמוטטו. קמו מיסלגות ערביות לאומיות, ששמו להן למטרה למנוע את הגשמת

הציונות, לשמור על ערבותה של פלסטין ולהשתלב בגל של האחדות הערבית, שהחל לאגות בארצות הערביות. בקרב ערביי הארץ צמח דור חדש, שלא כולו בא מהרוב העליון של החברה. בני דור זה התארגנו במסלגת האי-סתיקאל ונקטו בעמדות יותר עקרוניות, כלומר: אנטי-איימפריאליסטיות. אם כי לא צריך להגזים בזה, התפתחו מיסגרות אירגוניות של צופים, שגדלו ופרשו מהמיסגרות הרשמיות של תנועת הצופים העולמית והפכו למרכיב חשוב ביותר בתנועה הלאומית. באותן שנים התפתחו גם כמה אירגונים צבאיים קטנים, שרכשו נשק והתאמנו בסתר.

מי מיומן את האירגונים הצבאיים הי-אלה?

מיסגרת אחת הוקמה באזור ירושלים, בניהולו של עבד אל-קאדר אל-חוסייני. אני מניח שהמיומן שלה בה מקרנות של הוועדה המוסלמית העליונה. הם אספו תרומות במקביל. באזור תול-כרם וקלקליה קמה מיסגרת שקראו לה הנוער המורד. היא היתה חלק מגדולי הצופים. בחיפה ובגליל התחתון קמה מיסגרת שהיתה קשורה באגודת הצעירים המוסלמית, שבראשה עמד עז אל-דין אל-קאסם. היא הטיפה לשרשיות — מעין פונדמנטאליזם מוסלמי — ולעמדה לאומית רדיקאלית. היא רצתה לשמור על מוס-למיותה של הארץ, ולארגן מאבק ברוח זו. בנובמבר 1935 יצאו אנשים אלה להרי כסם, לא ברור בדיוק לשם מה, וניתגלו שם על-ידי המשטרה הבריטית. אל-קאסם ושלשה מחבריו נהרגו, אחרים ניתפסו ומעטים נימלטו. מבין אלה שנימלטו יצאו אחר-כך המפקדים החשובים ביותר של המרד, בשנים 1939-1936.

כיצד נוצח המרד?

הוא החל בשביתה כללית ובמרידה מזוינת. אמצעי אלימות ננקטו כבר אז, כלפי מי שלא רצה לתמוך או

יאסר עראפא

להשתתף בשביתה הכללית. הוועד הערבי העליון ניהל את השביתה, שהחלה באפריל 1936 הסתיימה באוקטובר של אותה השנה. עזרו לו בכך הוועדות הלאומיות בערים. גורמים אורחיים אלה קיימו קשר עם המורדים, שיצאו בחודש מאי להרים, וסיפקו להם נשק, מזון וכסף. הכנר פיות, כך נקראו קבוצות המורדים בפי בני היישוב היהודי, לא היו כפופות ישירות למיסגרות הפוליטיות הלאומיות. מאוקטובר 1936 ועד לאוקטובר 1937 חלה רגיעה במרד, ולאחריה — הכל השתנה. כאשר התחדש המרד, פוזרו הוועד הערבי העליון והוועדות הלאומיות בערים, והכנופיות נשארו לבדן. האירגון עבר אז לידי הוועדה המרכזית של ה'ג'יהאד — המאבק — בדמשק. היא סיפקה ציוד ונשק, בכמויות קטנות, והדרכה.

האם נהנו המורדים ממימון סורי?

היה גם מימון סורי. הם אספו תרומות במדינות ערב, לבד מן התרומות שנאספו בארץ. מי שלא רצה לתרום — נחסתו. גם האיטלקים תרמו כסף לעניין הזה, ואין ספק בכך, מפני שנתפסו מיסמכים דיפלומטיים בהם אמר שר-החוזק האיטלקי בשנת 1940 לשגריר הגרמני ברומא: נתנו הרבה כסף לעניין הזה, ולא יצא לנו מזה רווח כלשהו. אך מלבד המימון והאספקה, הרי שהמרכז בדמשק לא הצליח להשתלט על העניינים, והכנופיות בארץ התעצמו והגבירו את כוחן. התעצמות זו של בני-בליישים, שבעבר לא נחשבו בעיני החברה הערבית העירונית הממוכנת, העבירה אותם על דעתם. הם חסחו כספים התחילו לפגוע באוכלוסיה, כך שעד מהרה המאיסו עצמם על הציבור הכפרי.

מאבק אנטי-בריטי

התעצם...

ומה היתה התוצאה של סלידת הציבור הכפרי מאנשי הכנופיות?

בסתיו 1938 הגיע המצב לכדי כך, שאנשי הכנופיות ניתקלו יותר באיבה מאשר באהדה. ולכן הצליחו ה-מתנגדים הפוליטיים של החוסיינים — הלא הם הנאשא-שיבים, שניפגעו עד מאוד על-ידי הטירוור הפנימי — לארגן כנופיות יריבות, כנופיות השלום, שעזרו לצבא הבריטי ולכוחות היהודים במילחמתם נגד כנופיות החוסייני-נים. קודם לכן, בשנת 1937, ערב פירסום המלצות ועדת פיל, תמך חלק גדול מהנאשאשיבים בחלוקתה של ארץ-

ישראל. הם לא העזו לומר זאת בגלוי, אבל לחשו זאת באוזני הבריטים.

מפירתם היתה להשיג מעט, אבל שיהיה פלסטיני?

הינתה אותם שיקול פוליטי, שהניח כי מדינת החלוקה הזאת תסלק את המופתי, כי היא נועדה להיות מסופחת לעבר-הירדן, וההערכה היתה שהנאשאשיבים ישלטו בה מטעם עבדאללה. לכן הם לא רצו להגיע לידי קרע גמור עם הבריטים, ונשק לקבל את החלוקה כפתרון. כך, חשבו הם, היו מקבלים בסופו-שול-דבר את רוב הארץ לירדיה. מסיבה זו הם התנגדו לחידוש של המרד, ובוודאי שהתנגדו למאבק האנטי-בריטי שהתעצם החל ב-1937.

האם הציבור הערבי התניינים למאמץ המילחמתי בדומה ליישוב היהודי?

העמדה שלהם היתה: לשבת מן הצד. המופתי, כמוכן, לא היה בארץ. ב-1937 הוא ברח לסוריה, משם לעיראק, וכאשר דוכא מרד ראשיד עלי אל-כילאני הוא ברח לאיראן. בסופו של דבר הגיע לגרמניה: הוא, וכמה מאנשיו, תמכו ישירות בנאצים.

האם הצמיחה מצב זה הנהגה חדשה לפלסטינים?

הסתלקות הנהגה יצרה, במידה מסוימת, חלל ריק. רבים מהחוסיינים הסתלקו. ג'מאל אל-חוסייני נתפס והוגלה לרודסיה; המופתי ברח. החיים הפוליטיים די שמו. את החלל שנוצר ניסו למלא אנשי האי-סתיקאל, שבראשם עמד עוני עבדאל-האדי, שהיה פרו-בריטי. אבל הציבור הרחב שמר אמונים למנהיגותו של המופתי, כך שלא התגבשה מנהיגות אלטרנטיבית. הוא ניצב בעמדת המתנה, הן מבחינת המנהיגות והן מבחינת היחס לתוצאות המילי-תמה העולמית. לפי הלכיה-הרוח — ועל כך יש עדויות — היתה אהדה לנאצים ולגרמניה, בבחינת: האיוב של אויבי הוא ידידי.

ומה על ממדי ההתגייסות הערבית ל-צבא הבריטי?

מעטים התגייסו: כ-3,000 ערבים, לעומת כ-30,000 יהודים. מספרים אלה מעידים על היחס למילחמה. אך בתום המילחמה הוקמה הליגה הערבית, ונראה היה ש-המדינות הערביות יוצרות גוש פוליטי, שיכריע בכוח ליכודו וממדין בשאלת ארץ-ישראל. לערבים הפלסטינים היה נוח שהליגה הערבית תילחם את מילחמתם. המנהיגים של ערביי הארץ הוכתמו באהדה לנאצים, ולעומתם היו מנהיגי הליגה הערבית בעלי-ביתם של הבריטים. גם מה שהתרחש בארץ הפחיד אותם: הם הניחו כי היהודים ייצאו מחוזקים מן המילחמה, העובדה שהעם היהודי הושמד באירופה לא הרשימה איש מהם. הם התרשמו מנתון אחר, שהיו לרושים אלף היילים יהודים בצבא הבריטי.

כיצד השפיעה עליהם עובדה זו?

הם הבינו שיחסי הכוחות משתנים כתוצאה מכך — ולטובת היהודים. גם הבסיס הכלכלי של היישוב היהודי בארץ התחזק באותם ימים, עקב התיעוש וההתעצמות במהלך המילחמה ובגלל הביקוש הרב למוצרים מצד צבאות בעלות-הברית שהתרכזו באזור. החל משנת 1945 הלכה וגדלה מידת הרדינציה שלהם, כאשר ההישענות במדינות הערביות.

אפילגות ערביות ניסו

למנוע הגשמת הציונות

היא על הליגה הערבית ועל המדינות הערביות, בהם תלו את תקוות הישועה. הם רצו שהקו הפוליטי הקיצוני, ייקבע עליידים ושמדינות ערב תבצענה אותו. בארץ שררה התנגדות מוחלטת לפשרה כלשהי עם היהודים, והתנגדות אף פתרון קנטונאלי, בסיוע בריטי, שנמצאו לו תומכים במדינות הערביות.

עבדאללה נטה

לגמור את העניין

מי תמך בפשרה בין היהודים והערבים בארץ-ישראל?

היו מנהיגים כאלה, כמו נוקראשי פחה במצריים ואחרים בעיראק, אבל לעומתם היתה העמדה הערבית-פלסטינית, שאין כל צורך בפשרה, מאחר שהעולם הערבי מלוכד עתה, והוא יתערב לבסוף ויכריע את גורל המערכה בכוח. לכן ההתנגדות לכל פשרה היתה נוקשה, אפילו אם היתה גם פשרה נוחה לערבים.

מי ייצג את ערביי ארץ-ישראל לפני ועדת החקירה של האו"ם שביקרה בארץ בשנת 1947?

הוועד הערבי העליון, שלא נבחר על-ידי איש ומונה על-ידי הליגה הערבית.

מדוע התערבה הליגה הערבית במינוי הוועד הערבי העליון?

ערביי ארץ-ישראל יצאו מפולגים בשנים 39-1936, ולא היו מסוגלים לבחור הנהגה בכוח עצמם. המושג בחירות כלליות היה רחוק מהם והלאה, שעה שליישוב היהודי היו מיסגרות ולונטאריות דמוקרטיות מזה עשרות שנים. הציבור הערבי לא היה מסוגל לכך, וזה היה ההבדל המכריע ביניהם, שמסביר את ההבדל בעוצמת הכוחות שביניהם. כך שאפילו בתחום הצבאי, הם לא היו מסוגלים להתאחד בשנת 1946, כהכנה למערכה. החוסיינים הנאשאשיבים הקימו כל אחד מיסגרת משלו. הם לא היו מסוגלים לפעול במיסגרת אחת, מדינית או צבאית. כך גם הוועד הערבי העליון שמונה מכוחו, הצליח בקושי רב לעשות דברמה לשם גיוס המשאבים להכנות צבאיות. לקראת היום שבו תיפרז המערכה.